

[B] **ODE AAN DE ROMAN.
OVER HET KRITISCHE EN ESSAYISTISCHE
WERK VAN PAUL DE WISPELAERE**

Na boeken over Jan Walravens en over de heersende perspectieven in de moderne neerlandistiek, is *De moderne roman* van Paul de Wispelaere de derde publicatie van het Studiecentrum voor Experimentele Literatuur (SEL). Het SEL is een onderzoeksgroepalliantie tussen de Vrije Universiteit Brussel en de Universiteit Gent die zich sinds 2009 toelegt op de vernieuwende en experimentele tendensen in de Nederlandse letteren vanaf het einde van de negentiende eeuw. Dit valt meer dan toe te juichen: in zogenaamd ruimdenkende tijden lijkt het experiment immers nog steeds een scheldwoord voor een misplaatst, vruchteloos en nutteloos spelletje. Een onderzoekscentrum kan het fenomeen inzichtelijker en toegankelijker maken, vruchtbare analyses bieden en het literaire en maatschappelijke belang ervan aantonen. Tevens garandeert deze institutionele verankering in het literaire veld een permanente aandacht voor het experiment. Op zijn beurt roept zo'n institutionalisering de vraag op of zij zo geen bepaalde leesbril ontwerpt die het literaire experiment al bij voorbaat van zijn singuliere en exclusieve karakter ontdoet. Die vraag valt nu nog moeilijk te beantwoorden, maar het SEL vertoont alvast een open karakter door zijn studiedagen en boeken niet enkel met literatuurwetenschappers te bevolken, maar ook met kunstenaars en onderzoekers uit verschillende academische disciplines.

Paul de Wispelaere (*1928) is die verschillende gedaanten allemaal tegelijk: romanschrijver van o.a. *Mijn levende schaduw* (1965) en *Het verkoelde alfabet* (1992), academicus aan de toenmalige UI Antwerpen, essayist en literair criticus. Het is vooral in die laatste hoedanigheid dat De Wispelaere in dit boek aanwezig is. *De moderne roman* is namelijk geen nieuwe essaybundel, maar een selectie van dertig kronieken over Nederlandstalige literatuur die De Wispelaere tussen 1965 en 1979 schreef voor het Haagse dagblad *Het vaderland*. Aangevuld met enkele van zijn essays moeten deze een beeld geven van de moderne roman. Het gaat daarbij om de romanprojecten van gecanoniseerde modernisten

Paul de Wispelaere, Foto David Samyn.

als Louis Paul Boon, maar voornamelijk om de neo-avant-gardistische vernieuwingsbeweging op de grenzen van modernisme en postmodernisme. Hoewel de selectie hoofdzakelijk gericht is op de Nederlandse letteren, worden (voornamelijk in de essays) ook uitstapjes gemaakt naar de Duitse en Franse literatuur om deze literaire stroming te plaatsen en de rijkdom en diepte ervan verder te ontvouwen. De stukken van De Wispelaere worden voorafgegaan door een inleiding van Bart Vervaeck, hoogleraar moderne letterkunde aan de UGent. Helder gestructureerd, diepgaand, gedetailleerd en nooit de aandacht verliezend voor het grotere geheel, bespreekt Vervaeck de kenmerken van de moderne roman zoals die bij De Wispelaere aan bod komen. De inleiding is echter minder overtuigend wanneer het de selectieverantwoording en de literaire context betreft. Vervaeck merkt wel op dat recensies toen “nog een grondige tekstanalyse” konden zijn, maar gaat verder niet in op de toenmalige situatie van de literatuurkritiek. Enige duiding over de status, het type krant en de oriëntering van *Het vaderland* had hieraan kunnen bijdragen.

Inzake de selectie hanteerden SEL en De Wispelaere twee criteria: de stukken moesten over de moderne roman handelen, en ze mochten nog niet verschenen zijn in de vroegere bloemlezing *Facettenoog* (1968). Op dat laatste zijn er twee

uitzonderingen omdat deze nodig bleken voor een beter “representatief beeld van het Vlaamse moderne proza”. Een uitzondering betreft een stuk over *Kraamanij's* van Marcel van Maele, over wiens tweede roman ook een bespreking is opgenomen. Uit die stukken mag blijken dat er zich geen echte breuk in Van Maeles oeuvre heeft voorgedaan. Het had de variatie goed gedaan mocht hier een andere auteur zijn opgenomen die zich net als Van Maele liet inspireren door de beatcultuur en Antonin Artaud. Verder is de ruime aanwezigheid van auteurs als Ivo Michiels en Willy Roggeman te begrijpen gezien het belang van deze auteurs en de invloed die van hen uitging, maar dat wordt in de inleiding niet expliciet aangestipt.

Dat neemt niet weg dat de kronieken en essays in *De moderne roman* stuk voor stuk erudiete en deskundige analyses bieden van de (laat)modernistische literatuur. De Wispelaeres literaturopvatting is in de eerste plaats autonoom te noemen. Dit betekent niet dat hij pleit voor een literatuur die volledig van de werkelijkheid is losgezongen, maar dat hij gelooft in de unieke en eigen mogelijkheden van de literatuur: zij is een “bijzonder tekensysteem” dat zich onderscheidt van andere (politieke, religieuze, commerciële) tekensystemen. Op de bewuste verkenning van de vele mogelijkheden van het proza richtte zich nu net de nieuwe generatie auteurs (Polet, Vogelaar, Gils, Raes, Hamelink, Robberechts,...) die in de jaren zestig-zeventig opstond.

Die exploratiedrift werd gestuwd door het wantrouwen tegen wat lang als de exclusieve mogelijkheid van het proza werd beschouwd: het traditionele verhaal. Dat verhaal zou de chaotische werkelijkheid namelijk vastleggen in een moralistische en conservatieve vorm. Het onderzoek naar nieuwe vormen is dan ook niet in zichzelf besloten, maar betekent steeds een zoektocht naar een betere manier om de werkelijkheid weer te geven.

Het einddoel is daarbij niet het bereiken of vastleggen van de werkelijkheid, “maar op het eendeloos creëren en openhouden van *mogelijkheden* komt het aan”. Ambivalentie en ambiguïteit vormen de kernwoorden van een modernistische schrijf- én leesmethode, maar dienen tevens als wapens tegen de eenduidigheid en waarheidspretenties van “alle gevestigde gezagspatronen, die uiteraard conservatief zijn”. Daarin bestaat het engagement van de kunstenaar:

hij moet de bestaande (verhaal)patronen aantasten en door andere “taalstructuren” vervangen om de perspectieven op de werkelijkheid steeds open te houden.

Opvallend is hoe De Wispelaere romans bestempelde als “een belangrijk en uitzonderlijk boek” of “van uitzonderlijke betekenis”. Uit zijn kronieken spreekt dan ook een literaire, existentiële en maatschappelijke overtuiging waarin de authenticiteit als hoogste ideaal gold. Authentiek was die roman die steeds opnieuw een (zelf)kritische zoektocht ondernam naar de juiste autonome literaire vorm voor de subjectieve, geëngageerde expressie. Hoe sterker deze integratie, hoe beter De Wispelaere de roman vond. Wanneer vorm en inhoud elkaar te weinig raken, oordeelt hij negatief: zo vindt hij een roman van Vogelaar “nodeloos té barok” geschreven.

Naast een beeld van de moderne roman biedt dit gelijknamige boek impliciet een portret van Paul de Wispelaere. Hij introduceerde als een van de eersten in de Lage Landen een moderne leeshouding die recht deed aan de modernistische vernieuwings-tendensen, en droeg zo bij aan de verspreiding en een beter begrip ervan. En voor de hedendaagse lezer met interesse in deze literatuur geldt De Wispelaeres kritische oeuvre nog steeds als onmisbaar. Al is het experiment dan vandaag, zoals De Wispelaere opmerkt in een afsluitend interview, “zo goed als volledig uit het literaire landschap verdwenen”. Dat zegt echter niets over het belang van deze publicatie: niet enkel is het historisch en letterkundig waardevol; het is tevens een ode aan de vele literaire en kritische mogelijkheden van de roman.

HANS DEMEYER

BART VERVAECK (RED.), *Paul de Wispelaere. De moderne roman*, Academia Press, Gent, 2011, 220 p.